

ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA SÜRE SORUNU

Prof. Dr. Osman Doğru
6 Eylül 2022

GİRİŞ

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunan bir başvuru, başvurusunun en kısa sürede karara bağlanmasını ister. Anayasa Mahkemesine göre ise her başvuru, “zamanı geldiğinde” karar bağlanacak bir dosyadır. O zaman, ne zamandır? Hukukun üstünlüğünün geçerli olduğu bir ülkede, yargılamanın sonunda verilecek kararın öngörülebilirliği kadar karar süresinin öngörülebilirliği de önemlidir. Ayrıca, bireysel başvuru mekanizmasının etkili bir biçimde işlemesi, sadece karar sonuçlarına değil ama aynı zamanda karar süresine de bağlıdır.

Belirli bir davanın yönetimi ve bu arada karara bağlanma zamanının tayini, kuşkusuz davayı gören mahkemeye aittir. Mahkemeler süre konusunda sadece makul sürede yargılanma hakkına saygı göstermekle yükümlü tutulmaktadırlar. Ancak karar süresinin uzunluğu, bir yandan yargısal sistemin etkililiğini diğer yandan karar sonuçlarını ilgilendirmektedir. Bu yazıda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruların karar süreleri konusunda bazı tespitler yapılmaktadır.

A. GENEL BAKIŞ

Bir bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesine sunulduğu “başvuru tarihi” ile Anayasa Mahkemesinin başvuruyu kesin olarak sonuçlandığı “karar tarihi” arasında geçen süre “karar süresi” olarak tanımlanabilir. Her bir kararın karar süresinin bilinmesi halinde, yapılan aramaya göre gelen kararlarda “ortalama karar süresi”ni tespit etmek de mümkündür. Ayrıca, ortalaması alanın kararlardan “en uzun süreli” ve “en kısa süreli” olanlar gösterilebilir ve bu kararlar süre yönünden uzundan kısaya-kısadan uzuna göre sıralanabilir.

1. Karar sayısı

Karar süreleri üzerinde yapılacak bir çalışma için öncelikle incelenecek kararların sayısı tespit etmelidir. Anayasa Mahkemesinin tüm bireysel başvuru kararlarının sayısını biliyor muyuz? Hayır. Tüm bireysel başvuru kararlarına erişebiliyor muyuz? Hayır.

Anayasa Mahkemesinin kesin kararlarını veren karar birimleri Komisyonlar, Bölümler ve Genel Kurul’dur. Bölümler ve Genel Kurul kararları Anayasa Mahkemesinin web sitesinde karar bilgi bankasında yayımlandığı için, bu kararların sayısını biliyoruz. 23 Eylül 2012 tarihinden 1 Ağustos 2022 tarihine kadar Bölümler ve Genel Kurul tarafından verilmiş olup web sitesinde yayımlanmış 10.397 karar var.

Komisyonların karar sayısına ve hatta sonuçlandıkları başvuru sayısına ilişkin kesin bir bilğimiz yok. Anayasa Mahkemesi bu konuda bir istatistik yayımlamadığı gibi, Komisyonların kararlarına erişim olmadığı için alternatif bir çalışma yapma imkanı da yok. Komisyonların sonuçlandığı başvuru sayısı ile karar sayısı hakkında sadece basit bir tahminde bulunabiliriz. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin yayımladığı istatistiklere bakarak, 1 Temmuz 2022 tarihine kadar sonuçlandığı 320.000 başvurudan yaklaşık 280.000 tanesinin Komisyonlarca sonuçlandırıldığını düşünebiliriz.¹ Komisyonların bu kadar başvuruyu kaç karar

¹ Bölümler ve Genel Kurul tarafından verilen yaklaşık 10.000 karardan her birinin dört başvuru sonuçlandığı varsayılacak olursa, bu birimlerin yaklaşık 40.000 başvuruyu sonuçlandığı kabul edilebilir (1 karar yaklaşık 4 başvuruyu sonuçlandırıyor varsayımını, AYM istatistiklerindeki şu ifadeye dayandırıyorum: “Üzerinden ihlal kararı verilen dosya sayısı 5.605, bu dosyalarla birleşen dosya sayısı 23.233’tür.”) Geriye kalan 280.000 başvurunun da Komisyonlarca sonuçlandırıldığını düşünebiliriz.

vererek sonuçlandırdığını da bilmiyoruz ancak Komisyonların yaklaşık 50.000 karar verdiğini tahmin edebiliriz.²

2. Karar süresi

O halde, sadece Bölümlerin ve Genel Kurulun yayımlanmış kararlarının karar süreleri konusunda bir çalışma yapabiliriz. Neyle yapabiliriz? <https://insanhaklari.gen.tr/> web sitesinin programıyla yayımlanmış kararların karar sürelerini tespit edebiliyoruz. Yine bu programla arama kriterleri kullanılarak yapılan her türlü arama sonucunda gelen kararların ortalama karar süresini güncel olarak gösterebiliyoruz.³

3. Ortalama karar süresi

Arama yapılan bir konuda tespit edilen ortalama karar süresi, Anayasa Mahkemesinin o konuya ilişkin süre yönünden yaklaşımına dair ilk bilgiyi verir. Daha sonra sürenin uzunluğu konusunda eleştiri yapılabilir.

Anayasa Mahkemesi Komisyonlarınca verilen karar sayısına ve süresine ilişkin yayımlanmış bir bilgi bulunmadığı gibi, Komisyon kararları yayımlanmadığından programımız vasıtasıyla karar sürelerini hesaplamamız da mümkün değil. (Anayasa Mahkemesi son on yılda yüzbinlerce başvuruyu Komisyonların kabul edilemezlik kararlarıyla sonuçlandırdı.) Bununla birlikte, Komisyon kararlarının ortalama karar süresinin Bölümlerin ortalama karar süresinden daha kısa olduğunu varsayabiliriz. Komisyonlarda ortalama karar süresi her halükarda 2 yılın altında olmalı.

Anayasa Mahkemesinin Bölümlerin ve Genel Kurulun yayımlanmış kararlarının karar süresine ilişkin şu bilgileri verebiliriz: 1 Ağustos 2022 tarihine kadar Bölümler ve Genel Kurulca verilen 10.397 kararın ortalama karar süresi 2 yıl 6 ay 27 gün. En kısa karar süresi 1 gün, en uzun karar süresi 8 yıl 24 gün.

4. Ortalama karar süresinin uzunluğu

Yayımlanmış tüm kararlar dikkate alındığında ortalama karar süresinin yüksek olduğu gözlemlenebiliyor. 10 yıllık tüm kararların ortalaması 2 yıl 6 ay 27 gün. Ama ilk yıllardaki daha kısa ortalama karar süresi son yıllarda giderek yükselmiş ve 23 Eylül 2018-2019 tarihleri arasında 3 yıl 1 ay 5 gün, 23 Eylül 2019-2020 arasında 2 yıl 8 ay 24 gün, 23 Eylül 2020-2021 arasında 2 yıl 9 ay 7 gün, 23 Eylül 2021 ila 1 Ağustos 2022 arasında 2 yıl 11 ay 18 gün olmuş. Ortalama karar süresinde yükselme eğilimi sürmekte.

Ortalama karar süresini hangi nedenlerle artış gösteriyor olabilir?

² Komisyonların karar sayısına ilişkin şöyle bir hesaplama yapabiliriz: 280.000 başvurudan, başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle OHAL İnceleme Komisyonuna gönderilen 72.134 başvuru, ayrıca idari ret ve diğer kararlarla sonuçlanan yaklaşık 14.000 başvuru çıkarıldığında, Komisyonlarca yaklaşık 190.000 başvurunun sonuçlandırıldığını kabul edebiliriz. Ortalama her bir başvurunun birleştirilen diğer üç başvuru ile birlikte karara bağlandığı kabul edilecek olursa, yaklaşık 50.000 karar verildiği sonucuna varabiliriz. Kuşkusuz bunlar tahmini sayılar. Anayasa Mahkemesi tam ve kesin sayıları yayımlayınca kadar bunları geçerli kabul edebiliriz.

³ Aynı programı İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararlarının karar sürelerinin hesaplanması için de kullanıyoruz. İHAM kararlarına temel olan başvurunun başvuru tarihleri HUDOC'ta yakın zamanlarda gösterilmeye başlandı ama çok eksik ve kusur var. Bu nedenle sitemizdeki programla HUDOC'taki kararların metinlerini tarayarak başvuru tarihlerini tespit ediyoruz. Karar tarihleri de belli olduğundan, karar sürelerini hesaplayabiliyoruz.

Başvuru sayısındaki artış, önlem alınmadığı takdirde, ortalama karar süresi artırır. Çünkü, gelen bir başvuru, kural olarak kendisinden önce yapılmış başvuruların incelenmesini bekleyeceği için, önlerindeki sıra uzadıkça incelenme sırasının kendilerine geliş süresi de uzayacaktır.

Anayasa Mahkemesi istatistiklerinde, yıllara göre yapılan başvuru sayısında ve derdest başvuru sayısındaki artış açıkça görülüyor. En fazla artışın, uzun yargılama şikayeti konusunda olduğu anlaşıyor.

Yargılama usulü, ortalama karar süresi üzerinde etki yapabilir. Ancak Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları yargılama usulünün ortalama karar süresini uzatıcı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Anayasa Mahkemesi, deyim yerindeyse, asgari bir yargılama yapıyor.

İlk olarak, Anayasa Mahkemesi önündeki yargılama “**tek dereceli**” yargılamadır; başvuru kişinin karara karşı itiraz veya temyiz gibi ulusal hukukta kullanabileceği ve süreyi uzatabilecek ikinci derece yargı yolu yoktur. Komisyonların, Bölümlerin ve Genel Kurulun verdikleri kararlar kesindir.

İkinci olarak, Anayasa Mahkemesi önündeki yargılama “**çelişmesiz**” yargılamadır; Anayasa Mahkemesinin dosyanın olgunlaşması (tekemmülü) için dikkate değer bir zaman ayırdığı söylenemez. Anayasa Mahkemesi başvuruya konu olayları tespit için başvuru formu ve eklerine, “Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP)” üzerinden resen yaptığı araştırmalara ve nadiren gerçek ve tüzel kişilerden elde ettiği bilgi ve belgelere dayanmaktadır. Dolayısıyla bir dosyanın deliller yönünden olgunlaşması Anayasa Mahkemesinin masaüstü araştırmasına bağlıdır. Hukuki görüş konusunda, Anayasa Mahkemesi sadece kabul edilebilirliğine karar verdiği başvuruları “bilgi için” Adalet Bakanlığına göndermekte, Bakanlık gerekli görürse cevap vermekte, Anayasa Mahkemesi Bakanlığın cevabını beklemeden karar verebilmektedir. Dolayısıyla bir dosyanın hukuki görüş yönünden de olgunlaşması süreyi uzatmıyor.

Üçüncü olarak, bireysel başvurular Anayasa Mahkemesinde “**inceleme aşamaları**”ndan geçmektedir. Bu aşamaların süre alacağı açıktır. İlk aşamada başvurunun Komisyonlar Başraportörlüğünce ön incelemesi (İçtüzük md. 66); ikinci aşamada Komisyonlarca kabul edilebilirlik incelemesi (Kanun, md. 48); üçüncü aşamada Bölümler veya Genel Kurulca kabul edilebilirlik ve esas hakkında incelemesi (Kanun md. 49) yapılmaktadır. Kuşkusuz, birinci aşamayı geçemeyen ikinci aşamaya, ikinci aşamayı geçemeyen üçüncü aşamaya gelememektedir. Yayımlanan kararlarda birinci ve ikinci aşamaların hangi tarihlerde sonuçlandığını görmek mümkün değil. Bu konuda Anayasa Mahkemesinin yayımladığı istatistik bilgisi de yok. Dolayısıyla her bir aşamada geçen “ortalama inceleme süresi” hakkında bir yorum yapma imkanı bulunmuyor. Ayrıca, birinci ve ikinci aşamaları sonuçlandıran işlemler yayımlanmadığından, özellikle Komisyonlarca hangi kapsamda gerekçeler yazıldığını bilmiyoruz. Bu nedenle, Komisyon kararlarının gerekçe yazım sürecinin karar süresini uzatıcı etkisi üzerinde bir değerlendirme yapamıyoruz. Ne var ki bu aşamalar bir bireysel başvurunun sonuçlandırılması için zorunlu inceleme aşamalarıdır. Önceki aşama bir sonraki aşamaya geçecek başvuru sayısını azaltmaktadır.

Sonuç olarak, üçüncü aşama inceleme sonunda verilen kararların 3 yıllık ortalama karar süresine sahip olması, bu nitelikte bir yargılamada bir hayli uzun bir süre olarak kabul edilebilir.

5. Belirli bir başvuruda karar süresinin uzunluğu

Bazı kararlar diğer bazılarına göre daha kısa veya daha uzun sürede sonuçlanıyor. Bir başvurunun diğerlerine göre daha kısa veya daha uzun sürede sonuçlanması ne gibi faktörlere bağlı olabilir?

Kural olarak bireysel başvurular, **geliş sırasına göre incelenerek karara bağlanır**. (İçtüzük md. 68). Bu kurala göre belirli bir başvurunun karara bağlanabilmesi için, kendisinden önce gelen tüm dosyaların sonuçlandırılmış olması gerekir. Kendisinden önce gelen dosya sayısı ne kadar fazla ise, bu dosya da o kadar geç karara bağlanır.

Ancak hiçbir dava, zamana yenilmemelidir. Başvuru yapıldıktan sonra geçen zaman içinde meydana gelen maddi olayların başvuru lehine verilebilecek bir kararı önemsiz veya anlamsız kılmasına izin verilmemelidir. Mahkeme, mümkünse maddi olayların meydana gelmesinden önce, yani en kısa sürede karar vererek olayların sonuçlarından başvurucuyu korumaya çalışmalıdır. Bunu göz önünde bulunduran kural koyucular, sıraya göre inceleme kuralına istisnalar getirmişlerdir. Anayasa Mahkemesi, başvuruların konuları itibarıyla **önemini ve aciliyetini** göz önünde bulundurarak belirlediği kriterler çerçevesinde farklı bir inceleme sıralaması yapabilir. (AYM, İçt. md. 68). Bu kriterler nelerdir ve hangi olaylara uygulanmaktadır? Anayasa Mahkemesinin bu konuda yayımladığı bir bilgi yok. Ancak Bölümlerin ve Genel Kurulun yayımlanmış kararları incelenerek bu konuda somut bir çıkarımda bulunulabilir.

Bir başvurunun incelenmesinin, ilgili olduğu konulardaki hukuki gelişmelere bağlı olarak sonraya bırakılması, yani **öteleme**, o başvurunun karar süresini uzatır. Pilot karar usulü dışında, bir başvurunun incelenmesini dosyadaki bazı hukuki olayların meydana gelmesinden sonraya bırakılmasını gerektiren açık bir istisna bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesinin, bazı başvuruların incelenmesini öteleme uygulamasına sahip olup olmadığı sorusuna, ancak kararların incelenmesinden sonra bir yanıt verilebilir.

B. YAKINDAN BAKIŞ

Anayasa Mahkemesinin 1 Ağustos 2022 tarihine kadar Bölümler ve Genel Kurulun yayımlanmış tüm bireysel başvuru kararlarının ortalama karar süresini 2 yıl 6 ay 27 gün olduğunu tespit ettik ve bu genel ortalama sürenin yıllara göre artış eğilimi gösterdiğini belirttik. Ancak bu genel ortalama çok açıklayıcı değil.

Ortalama karar sürelerini, ilk olarak, başvuru konularının önemine göre kategorilendirmek gerekir. Kuşkusuz her başvuru için kendi başvurusu diğer bütün başvurulardan daha önemlidir. Ancak objektif olarak bakıldığında hangi başvurular diğerlerinden daha **önemli başvuru** sayılabilir? Bir başvuruda verilecek ihlal kararı başvuru kişinin yaşamına, maddi ve manevi varlığına, özgürlüğüne veya kişisel durumuna yönelik devam etmekte olan “müdahaleyi durdurucu” nitelikte ise, o başvurunun önemli olduğu ve bu tür başvuruların en kısa sürede sonuçlandırılması gerektiği açıktır. İhlal kararı, hak ve özgürlüğe yönelik müdahalenin doğurduğu sonuçlara ilişkin sadece “giderim sağlayıcı” nitelikte ise bu tür başvurularda süre biraz daha uzayabilir. Giderimlerin bazıları başvurucuya “manevi tatmin” sağlar, örneğin kendisinin beden bütünlüğüne veya yakınının yaşamına yönelik kasıtlı eylemde bulunanların cezasız bırakıldığı iddialarının incelendiği başvurular. Diğer bazı giderimler sadece “parasal tatmin” sağlar. Kuşkusuz manevi tatmin, parasal tatmine göre daha kısa sürede sağlanmalıdır.

Öte yandan, bazı başvuruların sonuçlandırılmasını uzatmaya gerek yoktur. Örneğin, bir konuda **öncü karar** verilmiş ve bir içtihat oluşturulmuş ise aynı konudaki diğer başvurular (kopya başvurular) daha kısa sürede karara bağlanabilir.

Yine, usule ilişkin kabul edilebilirlik kriterlerinin (başvuru yollarının tüketilmesi, süre ve mahkemenin zaman, yer, kişi, konu bakımından yetkisi) uygulanarak **hemen kabul edilemez bulunabilecek başvuruların** kısa sürede sonuçlandırılması beklenir. Çünkü başvurular usul yönünden kabul edilebilirlik incelemesi yapılırken cevabı aranacak sorular bellidir. Örneğin, şikayet konusu nihai kararın tarihi, 23 Eylül 2012 tarihinden önce ise, Mahkemenin “zaman

bakımından yetkisi”nin bulunmadığı gerekçesiyle başvuru kabul edilemez bulunacaktır. Yine örneğin nihai kararın öğrenildiği tarihten itibaren 30 günlük süre geçtikten sonra başvuru yapılmış ise başvuru kabul edilemez bulunacaktır. Hemen hemen tüm şikayetlere ilişkin tüketilecek olan başvuru yolu bellidir. Bu başvuru yolu tüketilmemiş ise başvuru kabul edilemez bulunacaktır.

1. Önemli başvurularda karar süresi

Anayasa Mahkemesinin önemli başvuru tanımı varsa bu tanıma hangi tür başvuruların girdiğini ve önemli başvurulara ilişkin ortalama karar sürelerinin ne olduğunu bilmiyoruz. Ancak, yukarıda ifade edildiği gibi, bir başvuruda verilecek ihlal kararı başvurucunun yaşamına, maddi ve manevi varlığına, özgürlüğüne veya kişisel durumuna yönelik devam etmekte olan “müdahaleyi durduracak” nitelikte olması halinde o başvuru önemli başvuru olarak nitelendirilebilir.

Başvurucunun yaşamına ve bütünlüğüne yönelik tehlike içeren başvuru konularından biri, başvurucu hakkında **kötü muameleye maruz kalma veya öldürülme riski** bulunan ülkeye sınır dışı etme kararının verildiği başvurulardır. Anayasa Mahkemesinin bu konuda 186 kararının ortalama karar süresi 2 yıl 2 ay 24 gün. Ancak bu tür başvurularda hemen tedbir kararı (Kanun, md. 49/5, İçtüzük, md. 73) verilebilmektedir. Dolayısıyla bu tür başvurularda müdahalenin karara kadar geçen süre içinde başvurucu üzerinde sonuç doğurması önlenmektedir.

Yine, **ölümcül hastalığın tedavisi için gerekli ilaç bedelinin karşılanmaması** nedeniyle başvurucunun yaşamının tehlikeye girdiği başvurular bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin bu konuda 38 kararında ortalama karar süresi 1 yıl 3 ay 5 gündür. Ancak yine bu tür başvurularda tedir kararı verilebildiğinden, müdahalenin karar süresinin boyunca başvurucu üzerinde sonuç doğurması önlenmektedir.

Tutuklama, kişi özgürlüğüne ağır bir müdahaledir. Anayasa Mahkemesinin **tutuklama kararının hukuka aykırı olduğuna** karar vermesi üzerine başvurucunun salıverilmesi, kişi özgürlüğüne müdahaleyi durduracağı için, bu konudaki başvuruların kısa sürede karara bağlanması gerektiği açıktır. Anayasa Mahkemesi 1 Ağustos 2022 tarihine kadar “kuvvetli suç şüphesi ve tutuklama nedenleri olmadan tutuklama” nedeniyle kişi özgürlüğü ihlali iddiası içeren 607 kararının ortalama karar süresi 2 yıl 8 ay 22 gündür. Anayasa Mahkemesinin bu konuda verdiği 90 tane ihlal kararının ortalama karar süresi ise 2 yıl 10 ay 14 gündür. Ancak bu ortalama süre açıklayıcı değil. Anayasa Mahkemesi tutuklamanın hukuka aykırı (CMK md. 100/1, Anayasa, md. 19/3) olduğu şikayetini, tutukluluk devam ederken inceleyebiliyor mu? Anayasa Mahkemesinin tutukluluk devam ederken tutuklamanın hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle ihlal kararı vererek başvurucuların salıverilmelerine yol açan sadece 3 kararı var.⁴ Ancak bu başvurularda inceleme süreleri çok farklı. Erdem Gül ve Can Dündar başvurusunda 2 ay 21 gün sonra ihlal kararı verildiği halde, Mehmet Hasan Altan (2) başvurusunda ilk ihlal kararı 1 yıl 2 ay 3 gün sonra, Şahin Alpay başvurusunda ilk ihlal kararı 1 yıl 4 ay 3 gün sonra verilmiş.

Diğer ihlal kararları ise başvurucular derece mahkemelerince tahliye edildikten (ve birinde öldükten⁵) sonra verilmiş. Dolayısıyla diğer ihlal kararları kişi özgürlüğüne müdahaleyi

⁴ **Erdem Gül ve Can Dündar** (başvuru tarihinden 2 ay 21 gün sonra AYM’nin ihlal kararı üzerine tahliye); **Mehmet Hasan Altan** (2) (başvuru tarihinden 1 yıl 2 ay 3 gün sonra AYM’nin verdiği ihlal kararına rağmen tahliye etmeme üzerine Mehmet Hasan Altan (3) başvurusu yapılmasından 4 ay 28 gün sonra tahliye ve AYM’ce 1 yıl 11 ay 10 gün sonra ikinci ihlal kararı); **Şahin Alpay** (başvuru tarihinden 1 yıl 4 ay 3 gün sonra AYM’nin verdiği ihlal kararına rağmen tahliye etmeme üzerine Şahin Alpay (2) başvurusundan 1 ay 14 gün sonra ikinci ihlal kararı üzerine tahliye).

⁵ Semra Omak, 17.07.2019, 2015/19167

durdurucu bir sonuç doğurmamış, sadece talep halinde ve gerektiği takdirde tazminata hükmedilmiştir. Burada şöyle bir soru sorulabilir: Anayasa Mahkemesi başvuru tarihinden derece mahkemesinin tahliye tarihine kadar, ne kadar süre başvuruları incelemeyi beklemiştir? Anayasa Mahkemesi Erdem Gül ve Can Dündar başvurusunu 2 ay 21 günde ihlal kararıyla sonuçlandırmış ve başvurucuların tahliyelerini sağlamış olduğuna göre, bu tür başvuruları yaklaşık 3 ayda karara bağlayabileceği söylenebilir.⁶ Oysa bazı bireysel başvuruların yapıldıkları tarih üzerinden 6 aydan fazla⁷, hatta 1 yıldan fazla⁸, hatta ve hatta 2 yıldan fazla⁹ süre geçtiği ve başvurucular tutuklu bulundukları halde, Anayasa Mahkemesinin bu şikayetleri incelemeyi gözlenmektedir.

Yine örneğin, bir ceza davasında mahkumiyet hükmü verilmiş ise, Anayasa Mahkemesinin bu davayla ilgili adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ve yeniden yargılama yapılmasına hükmetmesi üzerine, derece mahkemesi yeniden yargılama yaparak beraat kararı verebilir. (Başvurucunun cezası infaz edilmekte ise tahliyesine yol açabilir). Hangi **adil yargılanma ihlalleri** beraat ihtimalini doğurabilir? Ceza mahkemesinin güvenilir olmayan delillere dayanarak veya yeterli gerekçe göstermeden mahkumiyet kararı vermesi nedeniyle adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş ise, yeniden yargılamada başvurunun beraat etme ihtimali ortaya çıkar.¹⁰ Dolayısıyla, başvurunun beraat etme ihtimalinin bulunduğu başvurularda Anayasa Mahkemesinin kısa sürede karar vermesi büyük önem taşımaktadır.

Anayasa Mahkemesinin delillerin güvenilir olmadığı veya gerekçenin yetersizliği nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlaline ve yeniden yargılama yapılmasına hükmettiği 87 kararda ortalama karar süresi 2 yıl 8 ay 19 gündür. Karar süresi bir kararda 5 yıldan fazla¹¹, 7 kararda 4 yıldan fazla¹², 27 kararda 3 yıldan fazla¹³, 29 kararda 2 yıldan fazla, 17 kararda 1 yıldan fazladır. Bu tür başvuruların bazılarında Anayasa Mahkemesi ihlal kararı vermeden önce başvurucuların hapis

⁶ Anayasa Mahkemesinin Mehmet Hasan Altan (2) başvurusunu 1 yıl 2 ay 3 gün, Şahin Alpay başvurusunu 1 yıl 4 ay 3 gün gibi çok daha uzun bir süre sonra sonuçlandırmadan önce, derece mahkemelerinin tahliye kararı vermelerini beklediği anlaşılıyor.

⁷ Bireysel başvuru yaptıktan sonra başvurucuların derece mahkemelerince tahliye edilinceye kadar 6 ay ila 12 ay arasında tutuldukları başvurular şöyledir: Ayhan Bilgen 6 ay 24 gün, Turhan Günay 7 ay 4 gün, Eren Erdem 7 ay 14 gün, İlker Deniz Yücel 10 ay 26 gün, Ahmet Kadri Gürsel 9 ay 3 gün, Murat Aksoy 10 ay 29 gün, Atilla Taş 10 ay 29 gün, E.A. 9 ay 15 gün, Mustafa Açı 11 ay 4 gün, Berkay Ustabası 9 ay 2 gün, İhsan Yalçın 7 ay 13 gün, Ali Aktaş 9 ay 14 gün, İbrahim Çelikleş 10 ay 14 gün, Mustafa Österzi 6 ay 8 gün, Abdullah Kılıç 6 ay 4 gün, Kadir Konuk 8 ay 18 gün, Ali Dikici 6 ay 4 gün, Bünyamin Alper Ekşi 7 ay 6 gün, Ramazan Söyler 6 ay 15 gün, Sait Ayaz 10 ay 27 gün, L.Ö. 8 ay 9 gün, B.P. 9 ay 1 gün,

⁸ Bireysel başvuru yapıldıktan sonra başvurucuların derece mahkemelerince tahliye edilinceye kadar 12 ay ila 24 ay arasında bir süre tutuldukları başvurular şöyledir: Ali Bulaç 1 yıl 2 ay 2 gün, Yetkin Yıldız 1 yıl 7 gün, A.L. 1 yıl 2 ay 1 gün, Tuncer Çaycı 1 yıl 11 gün, A.S. 1 yıl 2 ay 29 gün, Funda Şahin 1 yıl 1 ay 14 gün, Ümit Özkan 1 yıl 1 ay 1 gün, Hamza Uluçay 1 yıl 8 ay 20 gün, Kadir Ağladioğlu 1 yıl 2 ay 18 gün

⁹ Bekir Mustafa Yılmaz 2 yıl 1 ay 29 gün, Yakup Çetin 2 yıl 1 ay 21 gün,

¹⁰ Ancak Anayasa Mahkemesinin yeniden yargılamaya hükmetmesinden sonra derece mahkemelerince yeniden yargılama yapıp yapılmadığı, yapılmışsa neye karar verildiği konusunda yayımlanmış bilgi yok.

¹¹ Gulan Kılıçoğlu Yüzbaşı, 5 yıl 8 ay 28 gün

¹² Veysi Güneş, 4 yıl 10 ay 26 gün; Onur Urbay, 4 yıl 10 ay 7 gün; Feyzullah Gültekin, 4 yıl 6 ay 27 gün; Mete Aslan (2), 4 yıl 4 ay 22 gün; Adnan İzgi, 4 yıl 4 ay 19 gün, Mahmut Oğuz, 4 yıl 3 ay 23 gün; A.A., 4 yıl 3 ay 23 gün

¹³ Önder Sığırcıkoğlu (2), 3 yıl 11 ay 16 gün; Sabri Yılmaz, 3 yıl 11 ay 12 gün; Yılmaz Çelik, 3 yıl 11 ay 7 gün; Erol Kaplan ve Diğerleri, 3 yıl 10 ay 1 gün; Orhan Kılıç, 3 yıl 9 ay 27 gün; Yusuf Akkuş, 3 yıl 9 ay 9 gün; Ali Oğuz, 3 yıl 8 ay 25 gün; Serdar Batur, 3 yıl 7 ay 29 gün; Binnaz Demirbaş ve Haydar Ceylan, 3 yıl 7 ay 13 gün; Candaş Bozkurt, 3 yıl 6 ay 30 gün; Volkan Doğdu, 3 yıl 6 ay 12 gün; Hasan Polat, 3 yıl 6 ay 11 gün; İzzet Pirbudak, 3 yıl 5 ay 19 gün; Raziye Akçay, 3 yıl 5 ay 17 gün; M.Ö. ve Diğerleri, 3 yıl 5 ay 12 gün; Abdulvahap Kaçar ve Ercan Kaçar, 3 yıl 4 ay 29 gün; Erol Eşrefoğlu ve Hüseyin Kayapalı, 3 yıl 4 ay 28 gün; Cansu Güneş Seferoğlu, 3 yıl 4 ay 25 gün; Yavuz Çitak, 3 yıl 4 ay 18 gün; Aligül Alkaya ve Diğerleri (2), 3 yıl 4 ay 6 gün; Suna Ökmen ve Dursun Bütüner, 3 yıl 3 ay 9 gün, Gökhan Ayhan, 3 yıl 2 ay 6 gün; Ali Oğuz (2), 3 yıl 2 ay 1 gün; İnan Gök, 3 yıl 1 ay 6 gün; Hasan Ballı, 3 yıl 30 gün; Mümtaz Bekci, 3 yıl 24 gün; Zekeriya Sevim, 3 yıl 2 gün

cezaları infaz edilmiş olabilir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı derece mahkemesinin yeniden yargılama ve tahliye kararına yol açmayacaktır. Ancak Anayasa Mahkemesinin vereceği ihlal kararının süresi uzadıkça, başvurucunun kesinleşmiş mahkumiyet hükmünün sonuçları da devam edecektir.

Velayet ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin davalar nedeniyle aile yaşamına saygı hakkı ihlali iddialarını içeren başvuruların kısa sürede karar bağlanması gerekir. Çünkü Anayasa Mahkemesinin karar süresi uzadıkça, geçen süre başvurucunun kişisel durumu üzerinde belirleyici bir rol oynar. Anayasa Mahkemesinin ihlal kararı verdiği bu tür başvurularda karar süresinin uzunluğu hayret vericidir.¹⁴

Önemli başvurular yukarıdaki örneklerle sınırlı değil. İhlal ve yeniden yargılama hükümlerinin durdurucu etkisinin bulunduğu başvurular dışında, özellikle manevi giderimin yolunu açan hükümlerin verildiği başvurular da önemlidir.

2. Öncü karar ile aynı mahiyetteki başvurularda karar süresi

Bir anayasal hakka müdahale türü konusunda öncü bir karar verilmiş ve ihlal tespit edilerek yeniden yargılamaya hükmedilmiş ise, aynı mahiyetteki müdahaleleri içeren başvurularda Anayasa Mahkemesinin kısa sürede karar vermesi beklenir.

Örneğin, cezaevinden **SEGBİS ile duruşmaya katılma**, yani bir ceza davasında başvurucunun (sanığın) hazır bulunma talebi reddedilerek ses ve görüntü aktarımı suretiyle duruşmaya uzaktan katılımının sağlanması nedeniyle duruşmaya katılma hakkının ihlal edildiği iddiasını içeren 33 başvuruda Anayasa Mahkemesi ihlal tespit ederek yeniden yargılamaya hükmetmiştir. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu konuyla ilgili iki öncü kararında¹⁵ ilkeleri belirlemiş, içtihadı oluşturmuştur. Söz konusu 33 kararın ortalama karar süresi 3 yıl 20 gündür. Bu kararlardan birinin karar süresi 8 yıl 24 gündür¹⁶. İki kararda karar süresi 4 yıldan fazla¹⁷, 10 kararda 3 yıldan fazla¹⁸, 19 kararda ise 2 yıldan fazladır.

3. Hemen kabul edilemez bulunabilecek başvurularda karar süresi

Hemen kabul edilemez bulunabilecek başvuruların karar süresinin, esas incelemesi yapılan başvurulara göre daha kısa sürede sonuçlanması beklenir. Özellikle “süre aşımı” ve “başvuru yollarının tüketilmemesi” gibi usuli nedenlerle kabul edilemez bulunan başvurular hemen kabul edilemez bulunacak başvurular olarak görülebilir. Çünkü bu kriterlere göre incelenecek hususlar basit ve azdır. Öte yandan “açıkça dayanaktan yoksunluk” gibi esasa ilişkin kriterlerin uygulandığı kararlarda karar süresi, görelî olarak biraz daha fazla zaman gerektirebilir.

¹⁴ Bahadır Üney ve Diğerleri [GK], 4 yıl 1 ay 15 gün; Murat Demir, 3 yıl 11 ay 3 gün; M.Ş.N. (2), 3 yıl 9 ay 27 gün; İlknur Kızıltoprak, 3 yıl 9 ay 15 gün; Hilal Erdaş, 3 yıl 1 ay 8 gün; Angela Jane Kilkenny, 3 yıl 21 gün; Cem Ramazan Ninek, 2 yıl 11 ay 12 gün; Ayşegül Pervane, 2 yıl 10 ay 21 gün; Cengiz Kılıç, 2 yıl 9 ay 3 gün; Deniz Sarıcaoğlu, 2 yıl 7 ay 21 gün; Serpil Toros, 2 yıl 6 ay 19 gün; Selim Adıyaman, 2 yıl 2 ay 31 gün; Emrah Acidereli, 2 yıl 1 ay 20 gün; Marcus Frank Cerny, 1 yıl 11 ay 23 gün; Dilek Tsakiridis, 1 yıl 6 ay 6 gün; Murat Atılğan, 1 yıl 4 ay 22 gün; N.Ö. 11 ay 1 gün

¹⁵ Şehrivan Çoban, 2017/22672, 06.02.2020; Emrah Yayla, 2017/38732, 06.02.2020

¹⁶ Reber İldem, 2014/2330, 02.03.2022. Bu karar Anayasa Mahkemesi tarafından şimdiye kadar en uzun sürede verilen karardır. Tüm kararların ortalama karar süresi 3 yıl kadar olduğu halde bu başvurunun 8 yıldan uzun bir sürede karara bağlanmış olması nasıl açıklanabilir?

¹⁷ Abdulvahap Aydemir ve Diğerleri, 4 yıl 9 ay 9 gün; Cihan Sönmez, 4 yıl 1 ay 29 gün

¹⁸ Hüsnü Aşkan (2), 3 yıl 11 ay 19 gün; Ahmet Tuncer Tek, 3 yıl 8 ay 6 gün; Ramazan Yıldırım, 3 yıl 6 ay 15 gün; Hüseyin Barsak, 3 yıl 5 ay 11 gün; Ferhat Çatuk, 3 yıl 3 ay 21 gün; Abdullah Dertli, 3 yıl 3 ay 5 gün; Raşit Dörtüol (3), 3 yıl 2 ay 24 gün; Feyyaz Ketenoğlu, 3 yıl 2 ay 10 gün; Sevil Karaaslan, 3 yıl 1 ay 16 gün; Emrah Yayla (2), 3 yıl 25

Bir kararda birden fazla hüküm fıkrası ve bu hüküm fıkralarında farklı hüküm sonuçları bulunabilir. Anayasa Mahkemesinin 1 Ağustos 2022 tarihine kadar verdiği 589 kararda en az bir tane, toplamda 762 tane **süre aşımı** hüküm sonucu bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 288 kararında ise sadece süre aşımı hüküm sonucu bulunmaktadır. Sadece süre aşımı ile sonuçlanan 288 kararda ortalama karar süresi 2 yıl 5 ay 21 gündür. Hiç kuşkusuz bu çok uzun bir süredir. Söz konusu kararların karar süreleri ikisinde 5 yıldan fazla¹⁹, 11 kararda 4 yıldan fazla²⁰, 83 kararda 3 yıldan fazla, 112 kararda 2 yıldan fazla, 43 kararda 1 yıldan fazladır.

Yine Anayasa Mahkemesinin aynı tarihe kadar verdiği 2082 kararda en az bir tane, toplamda 3030 tane **başvuru yollarının tüketilmemesi** hüküm sonucu bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin 583 kararında ise sadece başvuru yollarının tüketilmemesi hüküm sonucu vardır. Sadece başvuru yollarının tüketilmemesiyle sonuçlanan 583 kararın ortalama karar süresi 2 yıl 8 ay 15 gündür. Bu kararların karar süreleri iki kararda 6 yıldan fazla²¹, 4 kararda 5 yıldan fazla²², 54 kararda 4 yıldan fazla, 190 kararda 3 yıldan fazla, yine 190 kararda 2 yıldan fazla, 85 kararda 1 yıldan fazladır.

Sadece süre aşımı veya başvuru yollarının tüketilmemesi hüküm sonucu bulunan toplam 928 kararın ortalama karar süresi 2 yıl 7 ay 24 gündür. Bu kararların 239 tanesi (yaklaşık dörtte biri) yaşam hakkı ile işkence ve kötü muamele yasağı gibi vahim olaylarla ilgili kararların ortalama karar süresi 3 yıl 1 ay 20 gün; 220 tanesi kişi özgürlüğü; 364 tanesi adil yargılanma hakkı; 38 tanesi özel ve aile yaşamına saygı hakkı; 25 tanesi ifade özgürlüğü; 17 tanesi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı; 104 tanesi mülkiyet hakkı ile ilgilidir.

Yaşam hakkı ve kötü muamele yasağı gibi önemli konularda ihlal iddialarıyla yapılan ve Anayasa Mahkemesince usulden kabul edilemez bulunan başvuruların ortalama karar süresinin 3 yıldan fazla olmasını açıklamak mümkün görünmüyor.

SONUÇ

<https://insanhaklari.gen.tr/> web sitesinin programıyla Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurularda verdiği kararların karar süreleri tespit edebiliyoruz. Tüm kararlarda ve arama kriterleri kullanılarak gelen kararlarda, 3 yıl gibi ortalama karar sürenin uzun olduğu söylenebilir. Bireysel başvuruların inceleme aşamalarından hangisinin daha uzun süre aldığını tespit etme imkanımız bulunmuyor.

Anayasa Mahkemesinin birkaç istisnai konu dışında, bireysel başvuruların önemini ve aciliyetini dikkate alarak karar süresi bakımında hassasiyet gösterdiğini söylemek zor görünüyor. Anayasa Mahkemesinin tutuklamanın hukuka aykırılığı gibi bazı iddiaları soruşturma ve kovuşturma aşamasında meydana gelecek hukuki gelişmeleri bekleyerek incelemediği, yani kararı vermeyi ötelediği söylenebilir. Diğer bazı konularda da karar süresi üzerinde iş yükü dışında başka bazı faktörlerin etkili olup olmadığı incelenebilir.

Bu çalışmada sadece Anayasa Mahkemesine bireysel başvurulardaki karar süreleri kısmen incelenmiştir. Hiç kuşkusuz, derece mahkemelerinin karar süreleri üzerinde çok daha kapsamlı incelemeler yapılabilir. Sıradan davalarda karar sürelerinin uzunluğunun ne gibi etmenlerden

¹⁹ Ramazan Başaran, 5 yıl 10 ay 12 gün; Nursin Ceylan, 5 yıl 2 ay 20 gün

²⁰ Nevzat Çolak ve Özgürlük ve Dayanışma Partisi, 4 yıl 11 ay 22 gün; Akın Kılıç, 4 yıl 10 ay 1 gün; Özeyir Kocakaya, 4 yıl 9 ay 10 gün; Kemal Kılıçdaroğlu (4), 4 yıl 8 ay 23 gün; Ahmet Toktaş ve Diğerleri, 4 yıl 7 ay 6 gün; Yeldos Kunshugarov, 4 yıl 5 ay 15 gün; Hamide Yıldız ve Diğerleri, 4 yıl 3 ay 24 gün; Mustafa Gürkan (3), 4 yıl 2 ay 3 gün; Abducebbar Borak, 4 yıl 1 ay 21 gün; Behcet Cingöz ve Diğerleri, 4 yıl 14 gün; Hafız Abdul Basit Muhammad Farooq, 4 yıl 8 gün

²¹ Hamdi Akın İpek (2), 6 yıl 6 ay 19 gün; Abdulkadir Uçar ve Diğerleri, 6 yıl 13 gün

²² Murat Eren (2), 5 yıl 9 ay 28 gün; Ali Tulum, 5 yıl 3 ay 13 gün; Elvan Türker Karagülle ve Merter Karagülle, 5 yıl 8 gün; Şenel Altan 5 yıl 1 gün

kaynaklanmakta olduğu tespit edilebilir. Karar süresinin adalete olan güvenin sürdürölmesinde ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasında önemli bir rolü bulunduğu göz önünde tutularak bu konuda çalışmalar derinleştirilmelidir.